

**ОНЛАЙН АРДЧИЛЛЫН БЭХЖИЛТ БА МОНГОЛЫН УЛС ТӨРИЙН НАМЫН
ГИШҮҮНЧЛЭЛД ТУЛГАРЧ БУЙ СОРИЛТУУД**

С.Мөнхбат.

МУИС, ШУС, Нийгмийн Ухааны салбар,
Улс төр судлалын тэнхимийн профессор

Н.Батсүмбэрэл

МУБИС-ийн Нийгмийн ухааны тэнхимийн докторант

Хураангуй:

Улс төрийн нам бол төлөөллийн ардчиллыг хэрэгжүүлэх үндсэн институци юм. Нөгөө талаар ард иргэд төрөө эмхлэн байгуулдаг үндсэн хэлбэр болсон бүгд найрамдах төрийн үндсэн хэрэгсэл. Дээрх хоёр утгаар авч үзвэл улс төрийн намыг төр иргэний хооронд “зуучлагч”-ийн үүргийг гүйцэтгэдэг, улс төрийн агрегацийг хэрэгжүүлдэг ардчиллын чухал байгууллага гэж үзнэ. Бид энэхүү өгүүллээр дээрх санааг баталгаажуулж улс төрийн намын орчин үеийн хөгжлийн хэв маяг хийгээд Монголын улс төрийн намын хөгжилд тулгамдаж буй асуудлыг намын гишүүнчлэлийн аспектаар тодруулж, цаашдын хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлохыг оролдоно.

Түлхүүр үг: намын гишүүн, гишүүнчлэл, намын дэмжигчид, гишүүнчлэлийн дахин тодорхойлох нь, бодлогын нам, дижитал нам, намын төлөөллийг хангах шинж механизм, ТВ-ийн нам, онлайн ардчилал.

Нэг. Онлайн ардчиллын хөгжилт, намын гишүүнчлэлийн хувьсал.

XXI зуунд хүн төрөлхтөний хөгжлийн ололт амжилт нь нийгмийн бүх салбарт хиймэл оюун ухаан, шинэ мэдлэг, инновацийг ашиглах боломжийг бүрдүүлж, нийгэм-улс төрийн институциудыг өөрчлөн хувиргасаар байна. Үүний нэг илрэл нь улс төрийн намын хөгжилд гарч буй өөрчлөлт, хувирал юм. Эдүгээ намыг тодорхойлж ирсэн уламжлалт ойлголтууд хувиран өөрчлөгдөж, намын мөн чанарыг авч үзэх судалгааны шинэ онол, арга зүйн хандлага бий болжээ. Үүнд ардчилал өндөр хөгжсөн орнуудын төлөөллийн ардчиллын мөн чанар, иргэдийн оролцооны хэлбэрт гарч буй өөрчлөлтүүд нь нөлөөлөгч суурь хүчин зүйл болж байна. Иргэдийн амьдралын чанар, нийгмийн баталгаа нь хүчирхэг эдийн засгийн үндэс болж, ардчиллын бэхжилт, ардчиллын чанар нь улс төрийн тогтвортой байх хөрсийг бүрдүүлж чадсан явдал нь цаашид хөгжих үндсэн нөхцөл болсоор байгаа билээ.

Сонгодог онолчид болох Я.Г. Острогорский, Р. Михельс, М. Дюверже, М. Вебер нарын намын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны талаарх онолын үндэслэлүүд орчин үеийн намуудад илрэх төдий болж байна. (Gerbaudo, 2019) Хуучны олон түмний намууд болох Британий Консерватив болон Лейборист намууд, Германы Христийн Ардчилсан Холбоо болон Социаль демократууд прогрессив буюу дэвшилтэт намын хэв маяг руу хөгжиж, үзэл баримтлал, үйл ажиллагааны хувьд баруун төвийн байр суурь руу шилжих үйл явц явагдаж байна. Намын гишүүнчлэлийн хувьд хатуу гишүүнчлэлээс илүүтэй өргөн хүрээний дэмжигчдийн баазыг бэхжүүлэхэд голлон анхаардаг болжээ.

Ийнхүү орчин үеийн намын хөгжлийн шинэ хандлага, өөрчлөлтүүд нь намын гишүүнчлэлийн асуудлыг зайлшгүй хөндөхөд хүргэж байгаа юм. Өнгөрсөн XX зуун

хатуу гишүүнчлэлтэй олон түмний намын хөгжлийн зуун байв. Баруун Европын ихэнх орнуудад зүүний болон барууны чиг баримжаатай намууд нийгмийн ялгаатай баазад суурилж үнэт зүйл, үйл ажиллагаагаа явуулах зайлшгүй нөхцөлд хатуу гишүүнчлэлийг өргөжүүлэх, тоог өсгөх замаар намын идэвхтэй гишүүдийн оролцоо, дэмжлэгт суурилж амжилт олж байв. Эдүгээ энэ үйл явц өөрчлөн хувирч тогтсон хатуу гишүүнчлэлээс татгалзан өргөн олны дэмжигчдын хүрээг тэлэхэд бодлогоо чиглүүлэх болов.

Өөр нэг шалтгаан нь технологийн дэвшил, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн үсрэнгүй хөгжил нь намуудыг гишүүдээрээ дамжин иргэд, сонгогчдод хүрдэг тогтолцоог халж, телевиз, радио, цахим хуудас, социал орон зайг өргөн ашиглах боломжийг нээсэн явдал юм. Намууд нийгэмд танигдан, хүлээн зөвшөөрөгдсөн лидерүүдийг бэлтгэж, тэдгээр хүмүүсээр бодлого, үйл ажиллагаа сурталчлан таниулах шинэ арга технологийг нэвтрүүлж байна. Үүнийг дагаад цахим нам, дижитал нам, телевизийн нам, бодлогын нам зэрэг намын хөгжлийн шинэ хандлага, хэв маяг бий болжээ. Намын өргөн гишүүнчлэл, партизаны улс төрд олон талт улс төрийн коммуникацийн альтернативууд (Ж.Тертогтох, 2014) нэвтэрч намын үйл ажиллагааны шинэ арга, механизмуудыг ч бий болгож байна.

Хурдацтай хувьсан өөрчлөгдөж буй нийгэмд улс төрийн нам иргэд сонгогчдын дунд “урт удаан хугацаанд амьдрах” хэрэгцээ улам өсч байна. Ард түмэнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн, шилдэг лидерийг бэлтгэх хэрэгцээ ч нэмэгдсэн. Энэ хоёрын хооронд улс төрийн нам маш сайн бодлого, үйл ажиллагааг явуулж байж сонгуульд амжилт үзүүлэх болсон. Өөрөөр хэлбэл “орчин үеийн намын бүтэц, зохион байгуулалт нь парламент болон засгийн газарт манлайлал үзүүлэхэд чиглэж байна. Лидерүүд нам болдог, нам нь лидерүүдийн үйл ажиллагаанд тулгуурладаг” (Richard S. Katz, 2009) хэв шинжийг намууд олсоор байгаа аж.

Гэвч бодит байдалд зарим ардчилсан орнуудад олон нийт уламжлалт улс төрийн намууд өнөөгийн сорилт, хямралыг даван туулж чадах эсэхэд эргэлзэж, сонгогчдын үл итгэх итгэлийг нэмэгдүүлсэн. Цаашлаад иргэд сонгогчдыг улс төрийн үйл ажиллагааны өөр замыг дэмжихэд түлхэц өгч улмаар үзэл суртлын хэт даврагч нам, хөдөлгөөнүүдийн өсөлтийг өдөөж байна гэж зарим судалгааны тайланд өгүүлжээ. Баруун Европт уламжлалт намын оронд хэт туйлширсэн үзэл, түүнийг баримталсан улс төрчид, улс төрийн намууд үе үе засгийн эрхэнд гарах, оролцох болсон нь үүний тод жишээ юм. Ардчилал бэхжсэн улс орнуудын намын тогтолцоонд уламжлалт манлайлал нь нэг талаас бодлогын шийдвэрүүдийг төвлөрүүлэх, нөгөө талаас дургүйцсэн сонгогчдын дунд гацсан дүр төрхтэй байна.

Зарим судлаачид намын хөгжлийн гажуудсан хэв маягийн талаар ч дүгнэлтээ хийж байна. Тухайлбал Чехийн судлаач М.Клима массыг хамарсан хэлбэрээс универсал (catch-all) хэлбэрт шилжих үеийн намуудын хөгжлийн гурван сөрөг чиглэлийг ялгаж болно. Үүнд, 1. Р.Катц, П.Майер нарын тодорхойлсноор Баруун болон хойд Европын нөхцөлд ардчилал нь картелийн хэлбэрт илүү ойртон хөгжиж буй хэлбэр. 2. Төв Европын хувьд коммунист тоталитар дэглэмээс ардчилалд шилжих үед улс төрийн намууд нь клиентелист шинж чанартай бүтцүүд болон хувирч буй хэлбэр. 3. Зүүн Европын орчинд улс төрийн нам өөрөө олигарх бүлэглэлүүд болон хувирч, ардчилал гажуудалд орж буй хэлбэр гэж тус тус дүгнэсэн (Клима, 2017).

Эндээс харахад нийгмийн шилжилтийн ялгаатай нөхцөл, орчин, соёл уламжлал, шашны байдал, хөгжлийн хүрсэн түвшин зэрэг суурь хүчин зүйлүүд тухайн бүс нутаг, улс оронд ардчилал, түүний институциудыг төлөвшүүлэхэд чухал нөлөөтэй гэдгийг харж болно (Натан, 2008). Харин намын хөгжлийн шинэ чиг хандлагыг дагаад намын гишүүнчлэл, гишүүнчлэлийн бодлогод тодорхой өөрчлөлтүүд гарах нь хөгжлийн зүй тогтол. Өргөн хүрээний гишүүнчлэлээс илүү үр дүнтэй, оролцоотой гишүүд,

дэмжигчдийн баазыг бүрдүүлэх үйл явц өрнөж буй нь нөгөө талаар төлөөллийн ардчиллын бэхжилтгэй ч шууд холбоотой.

Сүүлийн хэдэн арван жил улс төрийн намууд өргөн хүрээний гишүүнчлэл түүнд суурилсан тогтвортой улс төрийн платформыг хэрэгжүүлж ирсэн. Энэ арга зам нь намуудыг нийгмийн төлөөллийн гол хаалгач, улс төрийн оролцооны үндсэн механизм болгож байв. Том, өргөн хүрээний хатуу гишүүнчлэл нь улс төрийн нам амьдрах чадвартай, эрүүл ардчиллын чухал нөхцөл болж байсан (Дюверже.М, 1951). Харин эдүгээ энэ нөхцөл байдал эрс өөрчлөгдөж байна.

Өнөөдөр бодит байдалд улс төрийн намууд өөрчлөгдөж буй дэлхий дахины өнгө төрхөд нийцэж оршин тогтнохын тулд дор хаяж дараах дөрвөн сорилтыг даван туулах ёстой болж байна. Үүнд, 1. Дэлхий дахины геополитикийн хуваагдал, түүнийг дагасан бодлогын өөрчлөлт, эдийн засгийн хямрал, дүрвэгсэдийн урсгал 2. Иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, бодлогын гадна үлдсэн хэсгийн эсэргүүцлийг даван туулах, шийдвэрлэх 3. Хэт хавтгайрсан популизмд хариу үзүүлэх 4. Намын гишүүд, дэмжигчидтэйгээ харилцах шинэ арга барилд суралцах зэргийг хамруулан үзэж болохоор байна.

Намын үйл ажиллагаа явуулах улс төрийн орчин онлайн хэлбэрт шилжиж байна. Өнөөдөр “цахим сонгогч”, “онлайн ардчилал”, “дижитал нам”, “телевизийн нам”, “кодлогдсон ардчилал”, “хайпер удирдагч” (Gerbaudo, 2019) зэрэг нэр томъёо, ойлголтууд улс төрийн шинжлэх ухааны судалгаанд нэвтрэн орж ирж байна. Ийнхүү улс төрийн орчин бүхэлдээ цахимжих үйл явцад өртөж, намууд улам бүр дижитал болж байна. Барууны орнуудад энэ шилжилт аль хэдийн явагдаж байгаа аж. Дижитал болох нь цаг хугацаа, хөрөнгө мөнгө, хүний нөөцийг хэмнэх боломжуудыг нээж, дэлгэцээр дамжуулж олон нийтэд хүрэх нөхцлийг намуудад олгож байгаа юм. Намууд нүсэр бүтэц, их зардлаас татгалзаж технологийн дэвшил рүү бодлого, нөөцөө чиглүүлж байна. Зарим тохиолдолд сошиалын нөлөөлөл төрийн бодлого шийдвэрт нөлөөлөх байдал ч ажиглагдах болсон. Дэлхий дахиныг хамарсан цар тахлын үед энэ үйл явц улам бүр идэвхжиж төр, олон нийтийн байгууллагын үйл ажиллагааг цахимжуулахад дэвшил гарсан. Дижитальчлагдах нь хүнд суртал, авлигаас ангид, ил тод байх боломжийг төрд бүрдүүлж, иргэдийн хяналтыг нэмэгдүүлж чадсан явдал нь төр, иргэний аль алиных нь итгэлийг нэмэгдүүлсэн.

Уламжлалт намуудын үйл ажиллагаа, нэр хүнд унаж байгаа энэ үед иргэдийн итгэлийг нэмэгдүүлэх, татах гол талбар нь сошиал орчин юм. Тиймээс ардчилал бэхжсэн орнуудад намын гишүүнчлэлийн дахин авч үзэх нь гэдэг давалгаа өрнөж гишүүнчлэлийн олон хэлбэрт тогтолцоог бий болгох, шинэ инновацийг нэвтрүүлэх өргөн далайцтай алхамуудыг хийхийг зорьж байна. Жишээлбэл, Их Британы Либераль Ардчилсан нам, Испанийн Ардын нам гишүүнчлэлээ гишүүд ба дэмжигчид гэсэн байдлаар авч үздэг байна. “Гишүүд ба дэмжигчидын хооронд хоёр чухал ялгаа бий аж. Нэгдүгээрт, гишүүн татвар төлнө. Дэмжигчид татвар төлөхгүй, татвар сайн дурынх байна. Төлөх тохиолдолд маш бага татвар төлнө. Хоёрдугаарт, гишүүд намын бүх түвшний шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд санал өгч оролцох, төлөөллийн байгууллагад (их, бага хурал, удирдах зөвлөл г.м) сонгогдох эрхтэй. Дэмжигчид намын аливаа уулзалт, цуглаанд оролцох боломж нээлттэй ч шийдвэр гаргах түвшинд оролцож санал өгөх, сонгогдох эрх хязгаарлагдмал. Өөр нэг жишээ, Францын Социалист нам, “Тунисын тэмүүлэл” намууд гишүүд болон дэмжигч идэвхтнүндийн эрхийг ижил түвшинд авч үзэн намын дотоод ардчиллаа бэхжүүлдэг байна” (IDEA, 2020, хууд. 13).

Намын олон хэлбэрт гишүүнчлэлийн өөр жишээ бол “Португалийн Либераль санаачлага нам сайн дурын үйл ажиллагаа, намаас зохион байгуулж байгаа арга хэмжээнд хүмүүсийг татан оролцуулж тэдний санал бодлыг сонсох байдлаар намын

бодлого гаргах үндсэн чигээ олж авдаг байна. Мөн Португалийн Эрх чөлөө нам гишүүдээ хүндэт гишүүн, жирийн болон дэмжигч гишүүн гэж ангилж авч үздэг. Канадын Либераль нам намд элсэхийг хүсдэггүй, улс төрөөс хүнийссэн иргэд рүү хүрч ажиллахыг зорьдог бөгөөд тэдэнд оролцооны маш уян хатан нөхцлүүдийг санал болгодог” (IDEA, 2020).

Сүүлийн жилүүдэд зарим орны улс төрийн намууд гишүүнчлэлийг татвар, хураамжийг авдаггүй байх талаар тодорхой алхамуудыг хийж байна. Тухайлбал, Энэтхэгийн Нийтийн төлөөх нам, Францын Сэргэн мандалын нам, Сенегалийн Бүгд найрамдахчуудын эвсэл, Италийн таван од хөдөлгөөн зэрэг намууд гишүүнчлэлийн татвар, хураамжийг чөлөөтэй буюу авдаггүй байх зохицуулалтыг дүрэм, журамдаа оруулж ирээдүйн гишүүд, дэмжигчдэд ямар нэгэн мөнгөний баррер үүсгэх асуудалд цэг тавихаар зорьж байгаа аж.

Хоёр. Гишүүнчлэлийг дижитальчлах үйл явц

Улс төрийн аль ч намыг нийгмийн бодит тусгал, толь гэж үзэх юм бол намууд дижиталчлагдах үйл явцыг хүлээн авахаас өөр гарц харагдахгүй байгаа юм. Намын гишүүнчлэлийн асуудал ч үүнд хамаарна. Өөрөөр хэлбэл намд гишүүд, дэмжигчдийн оролцоог өргөжүүлэхэд онлайн талбарыг ашиглах хэрэгцээ нэмэгдэнэ гэсэн үг. Ингэж ажиллаж буй намын жишээ цөөнгүй байна. Гишүүд дэмжигчидтэйгээ онлайн ажилладаг, тэр ч бүү хэл сонгуулийн кампанит ажлаа онлайн аар явуулж амжилт олж буй намын жишээ бол Францын Сэргэн мандалын нам (2022 оноос өмнө Бүгд найрамдах улс урагшаа гэдэг нэртэй байсан) (IDEA, 2020, хууд. 15) юм. Тус нам гишүүд, дэмжигчдийг намын бодлого, үйл ажиллагаа хийгээд сонгууль, сонгуулийн кампанит ажилд биечлэн оролцохоос илүүтэйгээр онлайн сувгуудийг өргөн ашиглах, тэр орон зайд идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулахыг чухалчлан дэмждэг. Намын дотоод байгууллага, нэгжүүд уялдаж ажиллах гол хэрэгсэл нь утсан харилцаа, онлайн платформууд юм. Түүнчлэн намын шийдвэр гаргах үйл явцад гишүүдийн оролцоог утсаар болон онлайн хэлбэрээр ханган ажилладаг байна. Энэ байдал нь ижил цаг хугацаанд бүх гишүүд, дэмжигчдэд хүрэх, мөн тэдний оролцоог хангаж байдгаараар давуу талтай аж. Мөн түүнчлэн намын дэмжигчдэд зориулсан онлайн платформуудыг үүсгэж гишүүд дэмжигчдийн бодлогод нөлөөлөх, намаас зохион байгуулж буй иргэний оролцоот төрөл бүрийн төсөл, сургалтад хамрагдах, үзэл санаагаа уралдуулах хэлэлцүүлэгүүдэд оролцох өргөн боломжийг олгож байгаа нь тус намын бусад намаас ялгарах давуу тал гэж үздэг байна. Энэ бол дижиталь намын нэг жишээ юм.

Дижитал нам бий болох өөр нэг шалтгаан нь шинэ зуун гарсаар улс төрийн намууд өөрийн гишүүд дэмжигчдийн онлайн оролцооны механизмыг үүсгэж олон нийтээс бодлогын дэмжлэг авах болсон нь онлайн ардчиллыг улам хөгжүүлэх хөрсийг бүрдүүлсэн явдал юм. Намын үйл ажиллагааны энэ хэлбэрийг дижитал нам (Gerbaudo, 2019) гэж нэрлэж байна. Дижитал намын хэлбэрүүд олон оронд хөгжиж байна. Тухайлбал Италийн Таван од Хөдөлгөөн нам, ХБНГУ-ын Ногоон нам нь улс төрийн бодлого гаргах, дэвшүүлэх, хэрэгжүүлэх бүх шатанд иргэд, олон нийтийн саналыг онлайн аар авах, оролцуулах боломжуудыг эрэлхийлж ажилладаг байна. Ингэж ажиллах нь тухайн намын хөтөлбөрийг олон нийт хүлээн зөвшөөрөх, дэмжих хөрсийг бүрдүүлж, хамгийн чухал нь гишүүд, дэмжигчид, иргэдийн намын бодлого болон бусад үйл ажиллагаанд оролцсон сэтгэл ханамжийг нэмэгдүүлдэг явдал нь намаа дэмжих нийгэм, сэтгэл зүйн үндсэн нөхцлийг бүрдүүлдэг гол хүчин зүйл гэдгийг онцгойлон анхаардаг.

Онлайн орон зай хүмүүсийн идэвхтэй амьдралын нэг хэсэг болсон учир намууд урьдынх шиг уламжлалт коммуникацийг ашиглах нь тэдэнд том эрсдлийг дагуулах болсон нь онлайн ардчиллыг бэхжүүлэх, дижитал намуудыг төрүүлэх бас нэг суурь хүчин зүйл болсон байна. Нийгэм дэх ардчиллын диалоги социал медиа рүү

илүү чиглэх болсоноор намууд дижитал оролцоо, идэвхийг чухалчилж өөрийн гишүүд, дэмжигчдийн үйл ажиллагааг сошиал талбарт өрнүүлэх бодлогод анхаарах болжээ. Өмнөд Африкийн Бүгд Найрамдах Улсын Ардчилсан эвсэл онлайн элчин (online ambassador) хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлж байна. Хөтөлбөрийн гол зорилго нь онлайн талбарт улс төрийн халз мэтгэлцээнийг өрнүүлэх, түүнчлэн онлайн элчин болж буй намын гишүүд, ажилчид, нийгмийн нэр нөлөө бүхий имфлүүсэрүүдэд дамжуулан тэдгээрийг дагагчдыг өөртөө татах, бодлогын мессежүүдээ өгөх зэргээр ажилладаг байна (IDEA, 2020, хууд. 18).

Сүүлийн арван жилд бодлогын намуудыг бий болгох, бодлогод суурилсан сүлжээг бий үүсгэхэд намууд их анхаарч байна. Гол онцлог нь нийгэм, улс орныг хамарсан асуудлыг гол бодлогоо болгон түүнийг хэрхэн шийдвэрлэх талаар оролцогч бүх талыг оролцоог ханган онлайн хэлэлцүүлэг өрнүүлж гарц, шийдлийг олохыг чухалчилж байна. Ингэж ажиллаж байгаа намууд маш хурдан амжилтанд хүрч байна. Чили Улсын Улс төрийн хувьсал нам ийм арга хэлбэрээр ажиллаж дэмжигчдийн хүрээгээ тэлж чадсан аж. Мөн Шинэ Зеланд Улсын Үндэсний нам сүүлийн жилүүдэд бодлогын нам болон өөрчлөгдөж асуудалд суурилсан нийгмийн сүлжээг бий болгож чадсан нь амжилт олж байна. Дээрх намуудын бодлогодоо дэвшүүлж буй гол асуудлууд хүрээлэн буй орчин, аж үйлдвэржилт, цагаачлал, арлын оршин суугчдын аюулгүй байдал, хүн амын насжилт гэх мэт олон чухал асуудлыг бодлогынхоо төвд тавьж ажилладаг байна.

Намуудын удирдлага, лидерээ сонгох арга барилд ч өөрчлөлт орж байна. Ихэнх намууд удирдлагаа нээлттэй сунгааны зарчмаар сонгодог зарчим, хэм хэмжээ рүү шилжиж байна. Ингэж сонгохдоо хоёр үндсэн арга хэлбэрийг ашиглаж байна. Үүнд, 1. Намын дотоодод тухайн лидерүүдийн хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал, тэдний дэвшүүлж буй бодлогыг нийт гишүүд дэмжигчдээр шүүлгэх, тэднээс санал авч өрсөлдүүлэх. 2. Нийт нийгмийн хүрээнд лидерүүдийн дэвшүүлж буй бодлого, байр суурь, хувь хүнийх нь манлайллыг үнэлүүлэх байдлаар тухайн лидерийн хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдлын итгэлцүүрийг гаргаж эдгээрийг тооцох замаар намууд өөрийн удирдлага, лидерийг сонгодог болсон нь намын төлөөлөх чадварыг дээшлүүлж, легитимийг нэмэгдүүлэх гэж үзэж байгаа аж.

Гурав. Монголын улс төрийн намын гишүүнчлэлийн өнөөгийн байдал ба онлайн ардчилалын хөгжилт

Монгол Улсад 1992 онд Ардчилсан шинэ Үндсэн хууль батлагдсанаар хүний эрх, эрх чөлөөг дээдэлж, улс төрийн олон ургальч үзлийг хүлээн зөвшөөрсөн тогтолцоо бүрдэх үндсийг тавьсан (Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, 2018, хууд. 5).

Эдүгээ Монгол Улсын Дээд Шүүхэд 36 нам бүртгэлтэй байна. (<https://www.supremecourt.mn>, 2023). Тоон үзүүлэлт талаас нь үзвэл Монгол Улсад олон намын систем, төлөөллийн ардчилал бодитой хэрэгжиж буй мэт боловч агуулга талаасаа арай өөр дүр зураг харагдана. Дээрх намуудаас хамгийн олон гишүүнтэй нь МАН- 1610000, Эх орон нам- 160000, Ардчилсан нам- 150000 гишүүнтэй байна. Улсын хэмжээнд авч үзвэл 632668 иргэн ямар нэгэн намын гишүүн байгаа нь нийт хүн амын 18.6%, сонгуулийн насны 1836548 иргэний 34,4%-ийг эзэлж байна. Эндээс дүгнэж үзвэл иргэд намын гишүүнчлэлийн асуудалд өндөр ач холбогдол өгдөг болох нь харагдаж байна. Сонгуулийн насанд хүрсэн иргэдийн 34.4 хувь нь аль нэг намын харьяалалтай байна. Энэ үзүүлэлтээр дэлхийн дундаж (4.65%) (Ц.Батболд, 2014)-аас 7 дахин их байна.

Италийн судлаач Паретогийн 20:80 онолд нийт сонгуулийн насанд хүрсэн хүн амын 20% нийгмийн идэвхтэй, үлдсэн 80% нь идэвх сул гэж үздэг. Тус онолоор авч

үзвэл Монголд сонгуулийн насанд хүрсэн иргэдийн 20% буюу 408121 иргэн нийгмийн идэвх өндөртэй, үүнээс 20% улс төрийн өндөр идэвхтэй гэж үзэх юм бол 90693 гэсэн тоо гарна. Энэ нь манайд байж болох намын гишүүнчлэлийн тоо буюу сонгуулийн насанд хүрсэн нийт иргэдийн 4.9% гэсэн үг. Дэлхийн жишигт дөхсөн харьцаа. Харин манай улсад энэ харьцаа 34,4% буюу 7 дахин өндөр үзүүлэлттэй байгаа юм.

Улс төрийн намын гишүүдийн тоон мэдээлэл (Улсын дээд шүүхийн цахим хуудас, 2023)

№	Намын нэр	Гишүүдийн тоо
	Монгол Ардын нам	161300
	Ардчилсан нам	150000
	Монголын Ногоон нам	2100
	Иргэний зориг ногоон нам	35000
	Монголын Уламжлалын нэгдсэн нам	1503
	Монголын Либерал ардчилсан нам	863
	Эх Орон нам	160000
	Монголын Либерал нам	1300
	Бүгд найрамдах нам	50000
	Монголын эмэгтэйчүүдийн үндэсний нам	1069
	Монголын Социал демократ нам	3000
	Ард түмний нам	11859
	Монголын үндэсний ардчилсан нам	26000
	Эх чөлөөг хэрэгжүүлэгч нам	1600
	Иргэни хөдөлгөөний нам	315
	Хөгжлийн хөтөлбөрийн нам	933
	Монголын ардчилсан хөдөлгөөний нам	850
	Хамуг Монгол хөдөлмөрийн нам	2000
	ХҮН нам	1024
	Эх орончдын нэгдсэн нам	2150
	Монгол Консерватив нам	959
	Тусгаар тогтнол, эв нэгдлийн нам	3131
	Ард түмнээ хайрлая нам	1388
	Монгол хүний төлөө нам	1135
	Үнэн ба зөв нам	819
	Зон олны нам	2022
	Дэлхийн Монголчууд нам	1022
	Ард түмний олонхийн засаглал нам	1080
	Их эв нам	1056
	Гэр хорооллын хөгжлийн нам	1023
	Миний Монгол нам	979
	Монгол Шинэчлэлт нам	1210
	Шударга иргэдийн нэгдсэн эвсэл нам	913
	Зүй ёс нам	1533
	Ардчилсан шинэчлэлийн нам	893
	Иргэдийн оролцооны нэгдэл нам	939
	НИЙТ	632668

Ингэж дэлхийн дунджаас хэтийдсэн намын гишүүнчлэлийн бодлого, эрх зүйн зохицуулалт нь цөөн хүн амтай манай улсыг нам, намуудад талцан хуваагдаж жалга

довын үзэл, намчирхах үзлээр асуудалд ханддаг улс төрийн соёлыг бий болгоход хүргэж байна. Сөрөг үр дагавар нь намаар бүхнийг шийдэж, намын ивээлд орж хамгаалагдах гэсэн улс төрчдийн эгнээг тэлсээр байна.

Техник, технологийн ололт амжилт, телевиз олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн хөгжилт улс төрд байх энэхүү “гажуудсан” ойлголт, хандлагыг өөрчлөх боломжийг сүүлийн хэдхэн жилийн дотор олгож байгаа нь онлайн ардчилал, онлайн оролцооны чухал үр дүн юм. Энэхүү үр дүн нь намын уламжлалт бүтэц зохион байгуулалт, үйл ажиллагаанд томоохон сорилтыг авч ирэхийн сацуу, өөрчлөлтийг дагуулж байгаа билээ. Энэ өөрчлөлтөд Монголын улс төрийн намууд бэлэн үү? гэдэг асуудал бидний өмнө хариултаа нэхсээр байна. Бүтэц, зохион байгуулалт, санхүүжилт, гишүүнчлэлд посткоммунист тогтолцооны өв хадгалагдсан хэвээр байна. Улс төрийн намыг хөгжүүлэх эрх зүйн таатай орчин бүрдээгүй байна.

ДҮГНЭЛТ.

Эдүгээ улс төрийн намууд хатуу гишүүнчлэлээс татгалзаж олон нийтийн өргөн хүрээний дэмжлэгийг авахад чиглэсэн коммуникацийн олон талт үйл ажиллагааг явуулах болжээ. Дэлхий дахиныг хамарсан технологийн үсрэнгүй хөгжил хүмүүсийн амьдралын хэв маягийг өөрчилж, мэдээлэл авах тал бүрийн боломжийг олгох болжээ. Энэхүү өөрчлөлтийн үйл явц нам, намын гишүүнчлэлийг шинээр эргэн харах, дахин тодорхойлон авч үзэх шаардлага, хэрэгцээг бий болгож байгааг дээр өгүүлсэн билээ.

Дэлхий дахины улс төрийн намууд гишүүнчлэлийн механизмдаа дараах гурван инновацийг нэвтрүүлж амжилт олохыг зорьж байна. Үүнд,

Нэгдүгээрт: намууд гишүүнчлэлийн олон хэлбэрийг бий болгох, намын гишүүн гэж хэн бэ? гэдэгээ дахин тодорхойлж авч үзэх, намын үйл ажиллагаа, оролцоонд эдийн засгийн баррерийг хамгийн бага түвшинд авч үзэх.

Хоёрдугаарт: Нам онлайн технологийн боломжийг ашиглаж дижитал гишүүнчлэлийг механизмыг бий болгох. Эдгээр инновациуд нь дижитал хүрээн дэх улс төрийн идэвхийг нэмэгдүүлэх, оролцооны сүлжээг өргөтгөх зэрэг олон нөхцлийг боломжийг багтааж байдгаараа онцлог юм.

Гуравдугаарт: Нам асуудалд суурилсан оролцоо, идэвхийг нэмэгдүүлэхэд намыг удирдлагыг чиглүүлж, гишүүд, дэмжигчдийн хамтын оролцоо, хамтын дуу хоолойг шийдвэр гаргах түвшинд бий болгоход анхаарч байна. Зөвхөн цөөн гишүүдийн хүрээнд бус нийгмээрээ асуудлаа хэлэлцдэг, шийдлээ хайдаг, оновчтой гэж үзсэнээ бодлого болгож гаргадаг механизмыг онлайн ардчилалаар дамжуулж улс төрд бий болгох нь орчин үеийн намын улс төрийн агрегацийн гол мөн чанар болон хөгжиж байна.

Key words: party member, membership, redefining membership, digitalizing membership, party supporters, policy party, digital party, representative mechanism of party, cartel party, catch-all party, TV party and online democracy,

Abstract: Political party is the main institution of representative democracy. On the other hand, it is the main tool of the republican state. Considering the above two meanings, the political party is an important organization of representative democracy and political aggregation performs the role of "mediator" between the state and citizens. In this article, we aim to changes in modern party membership and the challenges of Mongolian political party's membership

Эх сурвалж:

1. Gerbaudo, P. (2019). *The Digital Party. Political Organization and Online Democracy*. Pluto Press.
2. IDEA, I. (2020). *New Forms of Political Members: Political Party Innovation Primer*. Stockholm: International IDEA.
3. Richard S. Katz, P. M. (2009). *The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies*. In R. G. other, *Political Parties: Old Concepts and New Challenges* (p. 126). Oxford: Oxford University Press.
4. Дюверже.М. (1951). *Политический партий*. Москва.
5. Ж.Төртогтох. (2014). *Орчин үеийн улс төрийн намын хөгжлийн хандлага: Партизаны улс төрөөс альтернатив коммуникаци тийш. Улс төрийн нам: асуудал, эрэл, шийдэл* (p. 8). Улаанбаатар: Бишрэлт тэнгэр притинг.
6. Клима, М. (2017). *Тоталитар дэглэмээс гажуудсан ардчилал руу. Улаанбаатар хот: Слэнэгэ пресс*.
7. Натан, Э. (2008). *Нийгмийн уламжлалт үнэт зүйлс болон ардчилсан үнэт зүйлс өөр өөр дэглэмийн ардчилсан легитимсэлд хэрхэн нөлөөлдөг вэ?*
8. Д.Ганбат, *Азийн барометр: Ардчиллын хөгжлийн харьцуулсан судалгаа* (p. 101). Улаанбаатар хот.
9. Ц.Батболд. (2014). *Улс төрийн намын хатуу гишүүнчлэл, түүний эерэг сөрөг талууд. Улс төрийн нам: асуудал, эрэл, шийдэл* (хууд. 101). Улаанбаатар: Бишрэлт тэнгэр пресс.
10. *Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн*. (2018). *Улс төрийн намын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгаа*. Улаанбаатар: Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн.
11. *Улсын дээд шүүхийн цахим хуудас*. (2023, January 16). Retrieved from <https://www.supremecourt.mn/home?page>